

Şərif Ağayarın hekayələrində dil faktoru və üslub məsələləri

Hənifə Səlifova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: henife.selifova87@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-5372>

Annotasiya. Təqdim olunan məqalədə müstəqillik dövrü nəsrinin parlaq imzalarından olan Şərif Ağayarın hekayələrinin bədii dilinin özəllikləri araşdırılır, fərdi üslubu formalaşdıran əsas faktor – dil problemindən ətraflı bəhs olunur. Yazıçı dilinin zənginliyi, müharibə mövzusunda fərqli paradıqmadan baxış məqalənin əsas müddəasını təşkil edir. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin hekayələrə qatdığı estetik rəngarənglik xüsusi vurğulanır, personajların psixoloji vəziyyəti, xarakterlərinin açılmasında poetik ünsürlərin rolu işıqlandırılır. Məqalədə yazıçının “İşğaldan bir gün əvvəl” hekayəsinin ayrıca təhlili verilir. Modernist üslubda qələmə alınmış hekayədə əsərin bədii məğzi, yazıçının qaldırdığı problemin yeni nəsr texnikasından istifadə yolu ilə həlli üsulları qiymətləndirilir. Hekayənin strukturu, süjet və kompozisiyanın ardıcılığı izlənilir, yeraltı – ölümlər dünyası ilə gerçək dünyanın sintezi mistik əhvalat fonunda araşdırılır. Hekayədə modernist və realist üslubların paralelliyi yazıçının potensialı və seçdiyi mövzu ilə əlaqələndirilir.

Açar sözlər: Şərif Ağayar, Qarabağ mövzusu, müharibə hekayələri, bədii dil, üslub

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 16.10.2024; qəbul edilib – 30.10.2024

Language factor and stylistic problems in the stories of Sharif Aghayar

Hanifa Salifova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS

E-mail: henife.selifova87@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-5372>

Abstract. The presented article examines the features of the artistic language of the stories of Sharif Aghayar, one of the brightest representatives of the prose of the period of independence, and discusses in detail the language problem - the main factor shaping individual style. The richness of the writer's language, a look at the topic of war from a different paradigm is the main premise of the article. Aesthetic diversity is especially created, given to stories through artistic description and expressiveness, the individual psychological state of the characters, and the role of poetic elements in revealing their characters.

The article provides a separate analysis of the writer's story "One Day Before the Invasion". In the story written in the modernist style, the artistic essence of the work and the methods of solving the problem raised by the writer by using new prose techniques are evaluated. The structure of the story, the sequence of plot and composition are traced against the background of a mystical story, the synthesis of the underworld - the world of the dead and the real world - is explored. The parallelism of modernist and realistic styles in the story is associated with the potential of the writer and the chosen topic.

Keywords: Sharif Aghayar, Karabakh theme, military stories, artistic language, style

Article history: received – 16.10.2024; accepted – 30.10.2024

Giriş / Introduction

Müstəqillik dövrü ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan yazarlardan biri də Şərif Ağayardır. Dövrünün mənzərəsini daim diqqətdə saxlayan Şərif Ağayar yaradıcılığa şeirlə başlasada, daha çox hekayə və romanlar müəllifi kimi tanınmışdır. Hekayələri “Aftafalı antrakt”, (2010), “Xanım T” (39 hekayə) (2013) və “Arıların səssizliyi” (20 hekayə) (2020) kitablarında toplanmışdır.

Qarabağ problemindən doğan ağrı-acı, müharibənin özü ilə gətirdiyi fəlakətlər, gerçək əhvalatların təqdimi Şərif Ağayar nəsrində öz hədəfini tapır. Sosial problemlərə baxış, onları qabartma səviyyəsinə görə Şərif Ağayar mətnləri gerçəkliyi daha aydın təsvir edir. Müharibənin mənən və ruhən öldürdüyü insanları, məhv olmuş arzuları, yanmış həyatları yeni nəsr texnikası, psixoloji məqamların dramatik yönəri ilə ədəbiyyata gətirir. Şərif Ağayar hekayələrində

müharibənin canlı şahidi olmuruq, od-alovun, qırğınların içindən keçmirik, müharibənin bitirib-tükətdiyi insanın, mənən dağılmış cəmiyyətin obrazını görürük. Tənqidçi Lalə Həsənova “Milli nəsrə üslub müxtəlifliyi: Şərif Ağayarın romanları” adlı məqaləsində Şərif Ağayarın yeni nəsr texnikasından bəhrələnmə istəyini yüksək qiymətləndirir, xalq təfəkkürünə, psixologiyasına müraciət, sözün arxetipik qatları ilə işləyə bilmək bacarığını onun bir yazıçı kimi müsbət tərəfi hesab edir: “Bir çox müasir nasirlərimizin yaradıcılığında olduğu kimi, Şərif Ağayarın romanlarında da, yeni nəsr texnikasına bələdlilik və bu vasitələrdən mümkün qədər bəhrələnmə istəyi güclüdür. Eyni zamanda xalq təfəkkürünə, psixologiyasına müraciət, sözün arxetipik qatları ilə işləyə bilmək bacarığı yazıçı kimi onun müsbət tərəfidir” [6].

Əsas hissə / Main Part

Şərif Ağayarın hekayələri təhkiyənin strukturu, təsviri, süjet və kompozisiyanın bir-birini tamamlaması, hadisələrin dinamikliyi, zaman və məkanın sintezi baxımından öz orijinallığı ilə seçilir.

Müharibənin acı nəticələrinin məhv etdiyi Qumru (“Qumru”), bəxti gətirməyən Məsmə (“Məsmə üçün dua”), doğma yurd-yuvasının həsrətindən ağlımı itirən Mədət kişi (“Arıların səssizliyi”), qaradərili ingilis Corcinin təhqiredici humanitar yardımlarından sevinən xəstə Abbasəli (“Corcinin evi”), içkinin bədbəxt elədiyi Balabəy (“Balabəy”), başqalarının malını mənimsəyən kəndxuda (“İşğaldan bir gün əvvəl”) və başqaları Şərif Ağayarın yaratdığı tipik “müharibə hekayəsi” obrazlarıdır [5, s.109].

Yazıçının dili, üslubu onun yazdığı əsər üçün açar rolunu oynayır. Əsəri bütöv, tamamlanmış bir obyekt kimi götürürüksə, deməli, o əsərin dili kifayət qədər rezonans doğurub. Əsərin mövzusu, ideyası, kompozisiyası, problem və s. xüsusiyyətləri mənbəyini dildən götürür.

“Bədii əsər janrından, növündən və həcmindən asılı olmayaraq, bütöv sistem kimi təhlilə cəlb olunur. Hər bir əsərin ideyası, problemi,

xarakterlər, obrazlar toplusu, süjeti, kompozisiyası, dili, üslubu onun forma və məzmununun ən vacib komponentləri kimi təhlil edilir” [3, s.143].

Şərif Ağayar nəsrinin dili də bədii təsvir və ifadə vasitələri, folklor örnəkləri, dialekt və şi-və sözləri ilə kifayət qədər zəngindir.

Fərdi üslubun formalaşmasında yalnız dövrün, zamanın hadisələri və yazıçını maraqlandıran həmin hadisə və predmetlərə baxışın deyil, eyni zamanda yaradıcı şəxsin, yəni yazıçının şəxsiyyətinin də danılmaz rolu vardır. Sənətkarın şəxsiyyəti dedikdə onun intellektual səviyyəsi, varlığa emosional münasibəti, etik və estetik qavramı, dünyaduyumunu nəzərdə tuturuq. Qədim yunan filosofu Platonun “Xarakter necədirsə, üslub da elədir” tezisini nəzərə alsaq, istənilən müəllifin əsərində onun daxili aləminin izlərinə rast gələ bilirik.

Şərif Ağayar özünəxas üslubu ilə seçilən yazarlardandır. O, hekayələrində epizod və hadisələrin təsvirində Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev kimi sənətkarların yolunu örnək seçir. Şərif Ağayar hekayələrində yaratdığı qaçqın, köçkün tipini öz dilində danış-

dırmağı bacarır, bu üslub da onun klassiklərdən bəhrələndiyini, onların yolunu davam etdirmək çabasının göstəricisi kimi ortaya çıxır. Şərif Ağayar mətnlərində dil, üslub oxşarlığı ilə yanaşı, obraz oxşarlığı da yaradır. “İşğaldan bir gün əvvəl” hekayəsində Kəndxuda obrazının timsalında müasir Xudayar bəyləri və övlələrinin dirilməsini istəməyən, xurafatlara inanan kənd camaatının obrazını yaradarkən Cəlil Məmməd-quluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları”, “Ölülər” əsərlərindən bəhrələnmişdir.

Tehran Əlişanoğlu “Şərif Ağayarın dayaq nöqtəsi” adlı məqaləsində göstərir ki: “Ş.Ağayar detal ustalığını ən çox Mirzə Cəlildən mənimsəyibdi. Böyük klassikin adını bir daha anmaqda dəlilim bu ki, bu növ akkord-sonluqlar yalnız C.Məmmədquluzadənin hekayələrində var: oxucunu bərk tərpedib yenidən hekayənin içinə, təfərrüatlara qaytarır” [4, s.595-596].

Özünü tənqid, ironiya, satira və yumorun güclü olduğu nəsr nümunələri müəllifi orijinal bir nasir kimi təsdiqləmək imkanı verir. “Həsən” hekayəsində yumoristik çalar diqqətimizi cəlb edir: “Həsən həyatı boyu 5-6 dəfə qaçqın düşüb. İlk dəfə Laçından Xocalıya, sonra Xocalıdan Ağdama, ondan sonra Ağdamdan Laçına, ən axırda isə Laçından Ağcabədiyə... Hər dəfə də qaçmamışdan əvvəl yuxuda görür ki, qanadlanıb harasa uçur. İki-üç gün keçməmiş yuxusu çin olur. Bir dəfə qaçqınların köçü gəlib Kür çayına dirənəndə qohumlardan biri deyib, Həsən, görüm Allah sənə qanadlarını qırırsın! Day bəsdə uçdun, qoy oturaq oturduğumuz yerdə!” [7]. Fəciyyətin bu üslubda təqdimi hekayənin bədii məziyyətini azaltmır, əksinə, həyat həqiqəti ilə qarşılaşdırır. Yaxud başqa bir yumorla “Haxverdi” hekayəsində qarşılaşırıq: “Haxverdi qəflətən dizlərini yerə atıb və əllərini Qafarın tuşutduğu tərəfə açaraq deyib: Ay Allah, deyirlər sən varsan, hər şeyi görürsən və iki mələyin durmadan xeyri-şəri öz dəftərinə yazır. Əgər həqiqətən də varsansa, mələklərə xeyir-şər yazdırırsansa, camaata işıq istəyən bir adamla, öz xalasının inəyini oğurlayan bir adamın eyni dama qatılmasına necə dözsürsən?!” [8]. Yazıçı bu üslubu təsadüfi seçmir, mövzudan yaranan kəndər, niskil notlarını, emosionallığı bir qədər azaltmaq üçün bir metod kimi istifadə edir. “Zənginlə yoxsulun can bazarlığı”, “Qonşuda bir ailə”, “İki yekəqarın”, “Afrodita”, “Nahara

gedən bankomat” və başqa hekayələrində satira, özünü tənqid, ironiya kimi bədii gülüş növləri öz əksini tapır. Məsələn, yazıçı zənginlə yoxsulun arasındakı dialoqla cəmiyyətdəki problemləri, varlı-kasıb münasibətlərini bədii gülüş hədəfinə çevirir.

“Zəngin: “Hər şey adamın öz əlindədi. Sağsalım canın var, maşallah, turp kimisən! Bir az başını işlətsən, hər şey düzələ!”

Yoxsul: (ciddi görkəm alır) “Məsələn...”

Zəngin: “Məsələn, məndə öd daşı xəstəliyi var, 50 min manatla verirəm sənə, götür, sağlqla işlə!”

Yoxsul: “Anlamadım!”

Zəngin: “Burda anlamayacaq nə var! Sənə 50 min manat verirəm, sağsalım öd kisəni mənə verirənsən, mənəmə içində bir-iki balaca daş olan öd kisəmi götürürsən!” [9].

Xalq yazıçısı Elçin “Kərpickəsən kişinin kəndərli dastanı” adlı məqaləsində Şərif Ağayarın “Kərpickəsən kişinin dastanı”nda bədii gülüşün tragik mahiyyətindən bəhs edir: “Tikmək istədiyi daxalın orta tirini əldə etmək üçün Kişinin “ayaq üstə, qoltuğunda balta, əlində toz batmış kepka, nazik boynunu irəli uzada-uzada” öz ələmində kələkbazlıq edib, sadələvh konyuktur nitq söyləməsi, əlbəttə, gülməlidir, ancaq bu gülüşün fonu tam bir tragediyadır. Bu povestdə tragik mahiyyət nə qədər ağırdırsa, komik situasiyalar da, əslində, bir o qədər ağırlı-acılıdır” [10, s.375].

Şərif Ağayar hekayələrinin dili bədii təsvir və ifadə vasitələri, dialektizmlər, varvarizmlər, vulqarizmlərlə zəngindir. Mövzudan qaynaqlanan informativliyi təmin etmək, daha dolğun və bitkin bədii mətn ortaya qoymaq üçün bu vasitələrdən istifadə edir. Müəllif müəyyən məqamlarda dialekt, şivə sözləri və ləhcələrdən istifadə edərək, əsərin dilində təbiilik yaradır, onu yeni mənə və ifadələrlə zənginləşdirərək emosiyaların və ideyanın daha yaxşı çatdırılmasına şərait yaradır. Məsələn, “Şəkil” hekayəsində “Babam o yayı damımızın dəhlizində oturub bizə nağıllar danışa-danışa, məsləhətlər verə-verə obaya gələn yolu vərəvürd eləməklə keçirdi” cümləsində “vərəvürd” sözünü işlədir ki, bu da Azərbaycanın Qərb zonasında “diqqət yetirmək”, “ölçüb-biçmək”, “nəzərdən keçirmək” mənəsində işlənir. Başqa bir yerdə işlətdiyi “daxal” (daxma), “ağzıbir” (tövlə, həbsxana), “qızırqa-

lanmamaq” (heyfi gəlməmək, xəsislik etməmək), “pörşülənmək” (üstünə qaynar su tökül-mək) kimi dialekt və şivə sözləri Şərif Ağayarı bədii dilin imkanlarına bələd olduğunu, onlardan müraciət etdiyi mövzunun açılmasında priyom, üsul kimi istifadə bacarıqlarını sübut edir.

El arasında yayılmış deyim, inanc, sınıamlardan Şərif Ağayarı mətnlərində istifadəyə də rast gəlirik. “Şəkil” hekayəsində babanın dua oxuyub bıçağın ağzını bağlamaqla həyata keçirdiyi ayin sevimli ağ atının sağ-salamat qayıda-çağına bəslədiyi ümididir:

Səriallahın səlahə
Qulhuvallahın səlahə
Bərkiridir cəbreyl
Əmanətin qahala... [1, s.16]

Müəllifin xalq həyatına dərinədən bələdliyi onun təhkiyəsinə hopub, hekayələrində yaratdığı obrazların emosional düşüncələrinin daha aydın ifadəsinə xidmət edir.

Vulqarizmlər kobud ifadələrdir, onların ədəbi dildə işlənməsi dilin leksik normalarını pozur, ancaq bədii dildə onların da özünəməxsus yeri var, mühitin, obrazın, hadisənin təsvirində təbiiliyi, sentimentallığı, dolğunluğu təmin etmək üçün bu ifadələrdən istifadə məqsədəuyğundur.

Şərif Ağayar “Balabəy”, “Hərbi-siyasi məsələ”, “İşğaldan bir gün əvvəl”, “Yaddaş”, “Qonşu”, “Kərpickəsən kişinin dastanı”, “Azad”, “Haxverdi”, “Həsən”, “Mirzə”, “Möhüş” və başqa hekayələrində vulqarizmlərdən bir priyom kimi istifadə edir. Onun obrazları müharibənin od-alovundan çıxmış, psixoloji sarsıntılar, ruhi çarpışmalar yaşamış, dövrün, zamanın problemlərini, yükünü çiyinlərində daşıyan insanlardır. Həmin obrazların təqdimində bu üsulun seçilməsi müharibə gerçəkliyini daha anlaşılabilir edir və hadisələrə yeni baxış bucağından baxaraq ona yeni imkanlar tanımağa şərait yaradır. Zədələnmiş cəmiyyətin, sosial-mənəvi problemlərin, çətinliklərin görünüb cəmiyyətə təqdim olunması üçün müxtəlif məqamları qabartmaqda bədiiliyin əsas meyarlarından biri təsvir vasitələrindən düzgün və yerində istifadə etməkdir.

“İşğaldan bir gün əvvəl” hekayəsində İsfəndiyar kişinin qızının dilindən deyilən “Dədəm Səlimin qızını almağa razı olmadı, indi məndən

qisas alırsan! Qisas alırsan, a namussuz! Dostunun ailəsinə göz dikən biqeyrət! Ailəsinə göz dikib cavan balasını bədbəxt eləyən qudurğan! Səni görüm qanını yalıyasan!”, “Haxverdi” hekayəsində “A peydəsiz, bir daxalın üstünü örtmək nəməndir ki, ondan öteri aləmi vurmusan bir-birinə!”, “Mirzə” hekayəsində “A oğraş uşağı oğraş! Bu yazığı danışdırıb niyə bu günə salırsınız?! Özünüz tülkü kimi sıpıxmırsız müharibədən, bunun tək qeyrətli oğlanlar gedib ana-bacınızı qorumağa! İndi də ələ salırsız yazığı?! Niyə qoymursuz ölək öldüyümüz yerdə? A sizin ölənlərinizin goruna...!!!”, “Azad” hekayəsində “Oğraş oğlu oğraş, ilişməyə adam tapmırsan? – yerdə təpikləməyə başlayıb – Sən öləsən, yediyin qanqalları qusmayınca səndən əl çəkməyəcəm!”, “Cəfər əminin yolları”nda “A sənənin evin yıxılsın, Cəfo uşaq zaddı arxa düşüb boğula?! Ay binamus, bəlkə özün itələyib salmısan kanala?”, “Balabəy”də “Ay Allah, necə ölmür e...bu qeyrətsiz!” Nümunələrdə “namussuz”, “biqeyrət”, “qudurğan”, “peydəsiz”, “oğraş uşağı oğraş”, “oğraş oğlu oğraş”, “binamus”, “qeyrətsiz” kimi ədəbi dilə yad ifadələr işlənmişdir. Əsərin daha canlı alınması, obrazların təqdimi və dövrünün mənzərəsinin təsviri, cəmiyyətin ictimai-sosial problemlərini çatdırmaq baxımından müəllifin bu cür kobud ifadələrdən istifadə etməsi məqsədəuyğundur. Əsər o zaman güclü alınır ki, müəllif obrazları cəmiyyətin dilində danışdırsın, ona güzgü tutmağı bacarsın. Şərif Ağayar hekayələri də dilinin, üslubunun koloritliyi ilə seçilir.

Şərif Ağayarı nəsrində, xüsusən hekayələrində avtobioqrafik ünsürlər çoxdur, demək olar əksər hekayələrində bunu sezmək olur. Müəllif özü də kaspi.az-a verdiyi müsahibəsində bu fikri təsdiqləyir.

“Mənim yazdıqlarımda avtobioqrafik elementlər həmişə olub. Hətta belə deyək, mənə yazmağa vadar edən avtobioqrafiyadır. Yazmağa başlayanda ədəbiyyata daha çox hisslərin ifadəsi kimi baxırdım. Sonralar başa düşdüm ki, hər şey sənət yaratmaq üçün bəhanədir. Yaşadıqların da, yaşamadıqların da. Nə yapıb-nə edib ortaya mətn qoymalısan. Yazıçıya verilən “Bu hadisə, doğrudan da, olubmu?” çox naşı sualdır. Bəzən mən özüm də avtobioqrafik əsərlərdə nəyin baş verib, nəyin baş vermədiyini dəqiq bilmirəm. Həyatdan çox, yazdığıma ina-

nıram və sərhədləri qarışdırıram. Nəsrə çevirdiyim hadisələrin yalnız təxəyyülümə adaptasiyası yadımda qalır. Heç vaxt baş verməyən hadisələr əsasında yazılmış əsərdə, yəni fikşndə, vəziyyət dəyişir” [11].

Müharibənin fəlakətlərini yaşamış cəmiyyətin və insanlığın durumu, qaçqın-köçkün həyatının təsviri (hələ müəllif özü bu hadisələrin bir-başına iştirakçısı və müşahidəçisi olmuşsa) avtobioqrafik yolla əks olunarkən daha çox maraq kəsb edir. Müharibələrin törətdiyi fəlakətlər faktlar əsasında avtobioqrafik əsərlərdə öz əksini tapır, belə əsərlər tarix üçün də qiymətli mənbə hesab olunur.

“Anaxanın” hekayəsinə diqqət edək: “Miladın 1976-cı ilinin ilk günü mən gəlmişəm dünyaya. Dədəmin ilk oğlu, babamın ilk oğul nəvəsi...Daha doğrusu, yanvarın ortalarında doğulmuşam, sənəddə birinə yazıblar” [2, s.143]. Yaxud “Kərpickəsən kişinin dastanı”nda “Bu ərəfədə sevindirici bir hadisə baş verdi; ali məktəbə testlə qəbul olunanların siyahısında mənim də adım çıxdı. Nəsrəddin Tusi adına Pedaqoji Universitetin Filologiya fakültəsinə qəbul olmuşdum” [2, s.58].

Şərif Ağayarın hekayələrinin bir çoxunda bu cür faktlara rast gəlirik. Müəllifin üslubu, yazı tərzini onun dövrünü, zamanını şərtləndirir.

“İşğaldan bir gün əvvəl” hekayəsinin süjeti müharibənin başlanacağına işarə edən mistik əhvalat üzərində qurulmuşdur. Hekayənin süjeti aydındır, meşədən gələn bir dəstə adam yaş çökəyin altından “səs” eşidir, idarənin həyətinə qaçıb Kəndxudaya və kəndin ağsaqqalı İsfəndiyar kişiyyə məlumat verirlər. İsfəndiyar kişi səs-lərə diqqətlə qulaq asdıqdan sonra “Gələn ölü-lərimizin səsi, onlar nədənsə narahatdır!” – deyərək çıxış yolu axtarmağa başlayır və çıxış yolunu kənd sakini, ərini öldürüb həbsxanaya düşmüş, elə orada ikən vergi verilmiş “cin dəyişəyi” Gərəhməzin yanına gedərək ondan məsləhət almaqda tapır. Hekayədə Gərəhməzin təsviri də maraq doğuran məqamdır: “Gərəhməz evdən bayıra çıxmıdıqca onun haqqında yayılan əfsanələrin sayı artırdı. Danışdırlar ki, gecələr cinlərlə söhbət edir, ölən qohumları evinə qonaq gəlir. Guya Gərəhməz nəinki cinlərin və ölü-lərin, heyvanların, quşların, hətta ağacların dilini bilir, onlarla söhbət edir. Guya gecələr həyətidəki qarağacda ocaq yanır, o ocağın tüs-

tüsündən iyləyən adam heç vaxt ölmür” [2, s.19]. Kənd arasında Gərəhməzi körpə vaxtı beşikdə ikən cinlərin dəyişməsi haqqında da əhvalat dolaşırdı. Gərəhməz adamların müşayiəti ilə yaş çökəyə gəlir, böyük bir çevrə cızır, çevrənin ortasını tapıb, əliylə nəsə çıxarırmış kimi üzünü camaata tutaraq “Ölü-ləriniz narahatdır, sizinlə görüşmək istəyirlər, kimi çağırım əvvəlcə?”

Ölü-lərin çağırılması məqamında hadisələr kulminasiya nöqtəsinə çatır, kənd camaatının iç üzü açılır: “Camaatın arasında narahat bir uğultu gəzdi, amma heç kim yerindən tərpənmədi”. Fırıldaqcı Şeyx Nəsrullahın “ölü diriltməsi” insanların taleyi ilə oynayıb, onları ələ salmaq idisə, buradakı “ölü diriltmə” anını tarixə, kökə qayıdıq, çətin məqamda ulularımızın ruhundan kömək ummaq kimi qiymətləndirmək olar. Hekayədəki intertekstualılıqla avam, sadələvh insanın obrazına, cəmiyyətin durumuna ironiya edilir. Gərəhməz hekayədə düşmənin, iblisin simvolu kimi təqdim olunur. Müəllif onun timsalında insan oğlunun başına gələnlərdə öz əməllərinin səbəb olduğunu, insan xislətini dəyişdirməyə heç bir xarici qüvvənin kömək etmədiyini, şeytan xarakterli obrazların həyatdakı şər qüvvələri təmsil etdiyinin tipik nümunəsini göstərir. Düşməni “Xoş gəldiniz!”lə qarşılamaq Gərəhməzin daxili “çirkin”liyinin bir sübutudur.

Hekayədə Səlimin tütəyi gələcək fəlakətin, baş verəcək qanlı hadisələrin, eyni zamanda axirətin simvolu kimi mənalandır: “Çoban Səlim tütəyi çalmağa başladı. Tütək çaldıqca dəliklə-rindən qan axır, Səlimin nazik barmaqları qana bulaşırdı. Səlim gözlərini yumduğundan heç nəyin fərqiində deyildi”.

Azərbaycanın I Qarabağ müharibəsi ərəfəsində tək qalmasını, arxalı erməni vəhşilərinin torpaqlarımızı işğal etməsi, silahsız əhaliyə divan tutulması, körpələrin, qadınların göz yaşları hekayədə bədii detallar vasitəsilə çatdırılır: “Az keçməmiş göydən qayanın tilinə solğun bir işıq düşdü. Sonra uzun, ağ əba geyinmiş nurani bir adam pilləkənmiş kimi işığın üstü ilə aşağı endi. Adamlar onun nurlu sifətinə diqqətlə baxdılar. Gələn adam danışmır, camaata baxıb səssizcə ağlayırdı” [2, s.25]. Şükür kişinin səssiz ağlaması köməkçisizliyimizi, düşmən qarşısında təklənməyimizin bədii simvolu kimi maraq doğurur.

Hekayədə düyün yavaş-yavaş açılmağa doğru gedir. Şükür kişinin işıq şüasıyla peyda olan

xəyalı yoxa çıxır, insanlar çaşqınlıq içində baş verəcək hadisələrin xofuyla səhərə qədər yatmırlar. Və dəhşətli bir sonluq: “Səhərə yaxın ilk atəş səsləri eşidildi!” Hekayənin dramatik finalı dərin psixoloji yük, yüksək bədii intonasiya və gərgin emosional ruh təlqin etməsi baxımından seçilir.

Hekayədə səslərin və rənglərin ahəngi də diqqətçəkən məqamlardır. Əsərin strukturunda gerçəkliklə mistika paralel inkişaf edir. Hadisələrin qeyri-realist situasiyada verilməsi rənglərə də mistik çalar qatır. Qara rəng hekayədə ölüm, fəlakət simvolu kimi xarakterizə edilir. “Bir saat çəkməmiş meşədəki ağacların qara çiçək açması, bulaqların qan rəngində axması, qayaların döşü ilə gedən yolların öz-özünə uçub tökülməsi, kənddə bir qadının ölü uşaq doğması xəbəri gəldi”.

“Qara” sözü bəzi mənbələrdə “böyük” anlamında işlənsə də, onun daha çox ilkin, hərfi

mənası, pessimist notlara yozulması diqqət çəkir. Təsadüfi deyil ki, “Kitabi Dədə Qorqud” dastanında da düşmən “qara donlu kafirlər” deyə təqdim olunur.

Hekayədə səs detallı da müəyyən simvolik anlam kəsb edir. Çoban Səlimin tütəyinin səsi ilə yer altından gələn səslər çuğlaşaraq hər iki dünyanın kədərini ümumiləşdirir, gerçəkliklə uydurma olanı paralel təqdim edir.

“İşğaldan bir gün əvvəl” hekayəsinin strukturundakı dağınıqlıq, bir neçə əhvalatın birləşib bir süjetdə əridilməsi, Gərəhməzin timsalında yadlaşma, özgüləşmə meyilləri, dekonstruksiya motivləri, gerçəkliklə xəyalın, zamanla məkanın sintezi əsərdə müharibə gerçəkliyinin post-modern oyun texnikası ilə təsvirinin ünsürləri hesab oluna bilər.

Nəticə / Conclusion

Şərif Ağayarın hekayələri təhkiyə dili, Qarabağ – qaçqın, köçkün probleminin fərqli üslubda oxucuya çatdırılması, personajların iç duyğularının təsviri, əksər hekayələrində nəzərə çarpan oyun estetikası, modern üslubla realizmin qovuşduğu yazı tərzini, təsvirə çəkilən epizodların canlılığı, savaq probleminin qabardılması baxımından müharibə nəsrinin lazımlı nümunələrindəndir. Yazıçının hekayələri fərqli

düşüncə tərzini, bədii-estetik duyum, gerçəkliyin əksi baxımından seçilən bədii parçalardır. Şərif Ağayarın yaratdığı müharibə hekayəsi obrazları dövrün reallığını əks etdirir, ictimai-sosial problemləri göz önündə canlandırır, savaq tematikasını, onun cəmiyyətin düşüncə tərzinə təsirini müəyyən zaman çərçivəsində bədiilik süzğəcindən keçirərək təqdim edir.

Ədəbiyyat / References

1. Ağayar, Ş. Arıların səssizliyi. – Bakı: Qanun nəşriyyatı, 2020.
2. Ağayar, Ş. Aftafalı antrakt. – Bakı: “E.L.” Nəşriyyat və Poliqrafiya Şirkəti MMC, 2010.
3. Cabbarlı, N. Qurtuluşdan sonra yeni nəsil ədəbiyyatı. – Bakı: Xan nəşriyyatı, 2017
4. Əlişanoğlu, T. Milli nəsrə Azərbaycan obrazı. – Bakı: Elm və təhsil, 2017.
5. Səlifova, H. Şərif Ağayarın hekayələrində Qarabağ ruhu. “Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı” jurnalı, 2021, № 1.
6. <https://literature.az/?page=339&newsId=116735&lang=aze>
7. <https://kulis.az/xeber/serif-agayar/media/kecel-hesen-xalam-ve-xocali-serif-agayar-52998>
8. <https://azia.az/edebiyat/8115-haxverdi-sherif-agayarin-hekayesi.html>
9. <https://qafqazinfo.az/news/detail/bzeninle-yoxsulun-can-bazarligib-13665>
10. Tənqid.net. – Bakı, 2012, № 9.
11. <https://kaspi.az/az/yazilarimda-hec-vaxt-insan-ldurmurem-serif-aayarin-musahibesi>

Языковой фактор и стилистические проблемы в рассказах Шарифа Агаяра

Ханифа Салифова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: henife.selifova87@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-5372>

Резюме. В представленной статье рассматриваются особенности художественного языка рассказов Шарифа Агаяра, одного из ярких представителей прозы периода независимости, и подробно обсуждается языковая проблема – главный фактор, формирующий индивидуальный стиль. Богатство языка писателя, взгляд на тему войны с иной парадигмы – основная посылка статьи. Особо подчеркивается эстетическое разнообразие, придаваемое рассказам средствами художественного описания и выразительности, выделяется психологическое состояние героев, роль поэтических элементов в раскрытии их характеров. В статье дается отдельный анализ повести писателя «Один день до нашествия». В рассказе, написанном в стиле модерн, оценивается художественная сущность произведения и способы решения поставленной писателем проблемы с использованием новых прозаических приемов. Прослежена структура рассказа, последовательность сюжета и композиция, на фоне мистического рассказа исследуется синтез подземного мира – мира мертвых и реального мира. Параллелизм модернистского и реалистического стилей в повести связан с потенциалом писателя и выбранной темой.

Ключевые слова: Шариф Агаяр, карабахская тема, военные рассказы, художественный язык, стиль